

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 01.09.2009, sp. zn. 29 Cdo 2011/2007, ECLI:CZ:NS:2009:29.CDO.2011.2007.1

Číslo: 60/2010

Právní věta: Je-li smlouva o převzetí dluhu ve smyslu § 531 odst. 1 obč. zák. absolutně neplatná, může se přejímatel, který převzatý dluh věřiteli uhradil namísto původního dlužníka, domáhat vrácení tohoto plnění vůči původnímu dlužníku, nikoliv po věřiteli. Zákazu formulovanému v ustanovení § 161e obch. zák. odporuje také smlouva, kterou akciová společnost (přejímatel) převezme ve smyslu § 531 odst. 1 obč. zák. za původního dlužníka jeho dluh z neplaceného úvěru poskytnutého původnímu dlužníku na nákup akcií přejímatele.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 01.09.2009

Spisová značka: 29 Cdo 2011/2007

Číslo rozhodnutí: 60

Číslo sešitu: 5-6

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla:

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobou podanou 15. 11. 2004 se žalobkyně (OP, a. s.) domáhala vůči žalované (Ing. M. H., správkyňi konkursní podstaty úpadkyně U. banky, a. s. „v likvidaci“) určení, že má vůči úpadkyni z titulu bezdůvodného obohacení pohledávku ve výši 88 962 052,14 Kč, jako pohledávku druhé třídy bez práva na oddělené uspokojení.

Žalobu odůvodnila tím, že smlouva o převzetí dluhu ze dne 15. 12. 1999, na jejímž základě uhradila pozdější úpadkyni částku 88 962 052,14 Kč, je neplatná především proto, že touto smlouvou měla převzít závazek obchodní společnosti M., a. s. (dále též jen „společnost M.“) z úvěrové smlouvy účelově určené na nákup vlastních akcií žalobkyně, což je v rozporu s ustanovením § 161e zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku. Plnění které poskytla pozdější úpadkyni na závazek, jenž nepřevzala a k němuž ani nepřistoupila, je tak plněním bez právního důvodu a pozdější úpadkyně se jeho poskytnutím bezdůvodně obohatila.

Rozsudkem ze dne 18. 8. 2005 K r a j s k ý s o u d v Ostravě žalobu zamítl.

Soud při posuzování důvodnosti žalobou uplatněného nároku vyšel zejména z toho, že:

1) Dne 12. 4. 1996 uzavřela společnost M. s pozdější úpadkyní rámcovou smlouvu, ve které se pozdější úpadkyně zavázala poskytnout společnosti M. „nepřekročitelný rámcový limit finančních prostředků“ ve výši 460 000 000 Kč (dále též jen „úvěrová smlouva“). Tato částka byla společností M. jednorázově čerpána dne 19. 4. 1996.

2) Společnost M. se v úvěrové smlouvě zavázala, že poskytnuté finanční prostředky použije na nákup 668 617 kusů akcií žalobkyně.

3) K 16. 9. 1995 byly akcionáři společnosti M. obchodní společnosti MP, s. r. o., akcie M., a. s., speciální investiční fond, a. s., a I. H., spol. s r. o.

4) Žalobkyně se ke 14. 12. 1998 stala jedinou akcionářkou společnosti M.

5) Dne 15. 12. 1999 uzavřela společnost M. jako dlužník se žalobkyní (označenou jako přejímatel) a s pozdější úpadkyní smlouvu o převzetí dluhu, kterou žalobkyně převzala dluhy společnosti M. vůči pozdější úpadkyni a zavázala se splnit závazky společnosti M. z úvěrové smlouvy v celkové výši 216 057 437,06 Kč.

6) Dne 27. 3. 2000 uzavřela žalobkyně s pozdější úpadkyní dodatek č. 9 k úvěrové smlouvě, jehož obsah je totožný s obsahem zjištění ad 2).

7) Dne 29. 5. 2003 prohlásil Krajský soud v Ostravě konkurs na majetek úpadkyně a správkyň její konkursní podstaty ustanovil žalovanou.

8) Dne 8. 4. 2004 přihlásila žalobkyně do konkursu vedeného na majetek úpadkyně spornou pohledávku.

9) Dne 18. 10. 2004 popřela žalovaná při přezkumném jednání pohledávku žalobkyně co do důvodu i výše.

10) Dne 22. 10. 2004 vyzvala žalovaná žalobkyni k podání žaloby ohledně popřené pohledávky a žaloba byla podána 15. 11. 2004.

Na tomto základě soud uzavřel, že smlouva o převzetí dluhu není neplatná dle § 161e obch. zák. Závazek, který žalobkyně touto smlouvou převzala (že zaplatí dluh namísto původní dlužnice – společnosti M.) totiž ujednání o čerpání úvěru žalobkyní na nákup jejích vlastních akcií neobsahuje. I kdyby byl pro rozpor s ustanovením § 161e obch. zák. neplatný dodatek č. 9, nebyla by proto neplatná smlouva o převzetí dluhu.

K odvolání žalobkyně Vrchní soud v Olomouci ve výroku označeným rozsudkem ze dne 17. 1. 2007 změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že určil, že žalobkyně má vůči úpadkyni z titulu bezdůvodného obohacení pohledávku ve výši 88 962 052,14 Kč. Odvolací soud již o věci rozhodoval ve vztahu k žalovanému Mgr. L. R., jenž se v mezidobí stal novým správcem konkursní podstaty úpadkyně.

Odvolací soud vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně, maje dále za nesporné, že žalobkyně po převzetí dluhu z úvěrové smlouvy uhradila pozdější úpadkyni z tohoto titulu ve splátkách celkem 88 962 052,14 Kč.

Na uvedeném skutkovém základě pak dospěl k odlišnému právnímu závěru ohledně platnosti smlouvy o převzetí dluhu.

Při interpretaci ustanovení § 161e odst. 1 obch. zák. (ve znění účinném do 31. 12. 2000) nelze podle

odvolacího soudu vystačit pouze s jeho gramatickým výkladem. Za použití teleologického a logického výkladu pak odvolací soud uzavřel, že z pohledu zkoumaného ustanovení je rovněž nepřipustné, aby obchodní společnost převzala (smlouvou uzavřenou podle ustanovení § 531 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku) dluh, který vznikl z úvěru (půjčky) poskytnuté na nákup akcií této společnosti.

Odkazuje v literatuře na dílo Štenglová, I. – Plíva, S. – Tomsa, M. a kol: Obchodní zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha, C. H. Beck 2005 (dále též jen „Komentář“), str. 549, odvolací soud zdůraznil, že účelem ustanovení § 161e odst. 1 obch. zák. (v rozhodném znění) je zamezit zneužití majetku společnosti ve prospěch třetích osob a tohoto účelu má být dosaženo tím, že společnosti je zakázáno poskytnout v jakékoliv formě finanční asistenci jiné osobě při nabývání akcií společnosti. Tento zákaz se tedy týká i případného převzetí dluhu vzniklého ze smlouvy o úvěru na základě které poskytla banka třetí osobě úvěr na nákup akcií společnosti. Bylo by nelogické a neúčelné a absurdní, pokračoval odvolací soud, aby zákaz finanční asistence platil „jen“ pro pouhé poskytnutí zajištění (u kterého není jisto, zda bude realizováno) a nikoliv pro převzetí dluhu dle § 531 odst. 1 obč. zák., v důsledku kterého vstupuje na místo původního dlužníka jako nový dlužník společnost, o jejíž akcie šlo.

V posuzované věci pak nebylo sporné, že smlouvou o převzetí dluhu převzala žalobkyně mimo jiné i závazek z úvěrové smlouvy, na základě které pozdější úpadkyně poskytla původní dlužnici (společnosti M.) úvěr na nákup akcií žalobkyně. Smlouva o převzetí dluhu je proto podle ustanovení § 39 obč. zák. v dotčené části absolutně neplatná pro rozpor se zákonem (s ustanovením 161e odst. 1 obch. zák.). Jelikož žalobkyně na splátky úvěru podle uvedené úvěrové smlouvy uhradila pozdější úpadkyni celkem 88,962.052,14 Kč, vzniklo pozdější úpadkyni v tomto rozsahu na úkor žalobkyně bezdůvodné obohacení, jež je povinna žalobkyni vydat (§ 451, § 456 obch. zák.).

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný dovolání, namítaje, že jsou dány dovolací důvody uvedené v § 241a odst. 2 a 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, tedy, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (odstavec 2 písm. a/), že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (odstavec 2 písm. b/) a že vychází ze skutkového zjištění, které nemá podle obsahu spisu v podstatné části oporu v provedeném dokazování (odstavec 3) a požaduje, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Konkrétně dovolatel připouští obecnou platnost pravidla, podle kterého při výkladu zákona nestačí vycházet jen z jeho doslovného znění a z gramatického výkladu, zdůrazňuje však, že zejména v případech, kdy zákon určitá jednání zakazuje, je nutno respektovat i článek 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), o tom, že každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Rozšíření zákonem stanoveného zákazu (podloženého poukazem na smysl zákona, jenž lze dovodit jen nepřímou a je většinou závislý na subjektivní úvaze) na případy, na něž text zákona nedopadá, by podle dovolatele bylo porušením citovaného článku Listiny a založilo by rozpor s principem právní jistoty. Zákaz formulovaný v § 161e odst. 1 obch. zák. proto nelze rozšiřovat na další právní úkony mezi akciovou společností a akcionářem. I kdyby však bylo takové rozšíření zákazu uvedeného v § 161e odst. 1 obch. zák. možné, nestačilo by to k závěru, že smlouva o převzetí dluhu tomuto ustanovení odporuje. Smlouva o převzetí dluhu totiž nebyla (posuzována ve věcné i časové souvislosti) úkonem učiněným při nabývání vlastních akcií společnosti. Společnost M. nabyla akcie v roce 1996 a úvěr splácela až do závěru roku 1999; převzetí dluhu tři roky po nabytí akcií tudíž není jednáním při nabývání akcií.

Za „krajně problematickou“ označil dovolatel i věcnou spojitost mezi převzetím dluhu a nabýváním

jejích akcií.

Potud dovolatel uvádí, že v řízení byl proveden důkaz úplným výpisem z obchodního rejstříku vedeného Krajským soudem v Ostravě (z oddílu D, vložky 1148), z něž mimo jiné vyplývá, že v prosinci 1998 a znovu v říjnu 1999 se žalobkyně stala jedinou akcionářkou společnosti M. a že smlouvou o prodeji části podniku z 30. 5. 1997 nabyla žalobkyně část podniku společnosti M.

V době uzavření smlouvy o převzetí dluhu byla tedy společnost M. většinovou akcionářkou žalobkyně a žalobkyně zase byla jedinou akcionářkou společnosti M. a vlastnící částí jejího podniku. Odvolací soud tím, že tyto skutečnosti pominul, nevyzval žalobkyni k doplnění skutkových tvrzení o věcných důvodech uzavření smlouvy o převzetí dluhu a neprovedl o těchto skutečnostech žádné dokazování, zatížil řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Právní posouzení věci odvolacím soudem by podle dovolatele bylo nesprávné, i kdyby obstál jeho závěr, že smlouva o převzetí dluhu je neplatná. Odvolací soud – uvádí dovolatel – se totiž nevypořádal s tím, že pozdější úpadkyně sice ke smlouvě udělila souhlas, ale nebyla její účastnicí. Při absolutní neplatnosti smlouvy o převzetí dluhu by bylo nutné vycházet ze stavu, jako by nebyla uzavřena vůbec. I pak by zůstalo nepochybným, že žalobkyně z vlastního rozhodnutí plnila za společnost M. její závazek vůči pozdější úpadkyni a tím, kdo by se tímto plněním obohatil, by byla společnost M., čímž by se naplnila skutková podstata bezdůvodného obohacení obsažená v § 454 obč. zák. (nejde o případ bezdůvodného obohacení dle § 451 odst. 2 nebo dle § 457 obč. zák.).

Oporu v provedeném dokazování pak nemá závěr odvolacího soudu, že veškeré plnění žalobkyně úpadkyni představovalo plnění převzatého závazku z úvěrové smlouvy, když odvolací soud podle dovolatele zcela pominul, že smlouvou o převzetí závazku na sebe žalobkyně převzala i jiné závazky.

Žalobkyně ve vyjádření navrhuje dovolání zamítnout, majíc napadené rozhodnutí za správné.

K dovolacímu důvodu dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. žalobkyně za použití argumentu a maiori ad minus uvádí, že je-li zakázáno (ustanovením § 161e odst. 1 obch. zák.) i menší porušení zákazu finanční asistence (zajištění úvěrů nebo půjček), pak se zákaz musí vztahovat i na větší porušení zákazu, jímž je převzetí úvěrového dluhu. Dodává, že i kdyby označené ustanovení nebylo na věc aplikovatelné přímo, muselo by se tak stát analogicky a kdyby smlouva o převzetí dluhu neměla být neplatná pro přímý rozpor se zákonem, musela by být neplatnou proto, že jej obchází (svými účinky a zejména účelem).

K dovolacímu důvodu dle § 241a odst. 2 písm. a) o. s. ř. žalobkyně poukazuje na to, že již před soudem prvního stupně byl skutkový stav věci nesporný a že jí není zřejmo, na základě jaké povinnosti by měl odvolací soud zjišťovat důvody, které ji a společnost M. vedly k uzavření smlouvy o převzetí dluhu

K dovolacímu důvodu dle § 241a odst. 3 o. s. ř. pak žalobkyně podotýká, že největším a klíčovým závazkem, který měla převzít smlouvou o převzetí dluhu (a o němž se dlouhou mylně domnívala, že jej převzala) byl závazek k úhradě dluhu z úvěrové smlouvy ve výši 216 057 437,06 Kč. Nezákonnost převzetí závazku z úvěrové smlouvy pak způsobila nejen neplatnost podstatné a klíčové části smlouvy, nýbrž (vzhledem k absenci smluvní doložky o oddělitelnosti jednotlivých ustanovení smlouvy) neplatnost celé smlouvy o převzetí dluhu (tedy i částí, jimž převzal další úvěrové závazky ve výši 52 500 000 Kč a 35 000 000 Kč).

Zákonem č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčním zákonem), byl s účinností od 1. 1. 2008 zrušen zákon o konkursu a vyrovnání (§ 433 bod 1. a § 434), s přihlédnutím k § 432 odst. 1 insolvenčního zákona se však pro konkursní a vyrovnací řízení zahájená před účinností tohoto zákona (a tudíž i pro spory vedené na jejich základě) použijí dosavadní právní předpisy (tedy vedle zákona o konkursu a vyrovnání, ve znění účinném do 31. 12. 2007, i občanský soudní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2007).

V průběhu dovolacího řízení byl prohlášen konkurs na majetek žalobkyně (usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. 2. 2009) v insolvenčním řízení podle insolvenčního zákona. Nejvyšší soud již dříve uzavřel (srov. jeho rozsudek ze dne 28. 5. 2009, sp. zn. [29 Cdo 2151/2008](#), jenž je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu), že usnesením o prohlášení konkursu na majetek některého z účastníků sporu vyvolaného konkursem podle zákona č. 328/1991 Sb. se takový incidenční spor nepřerušuje. Proto jako s účastníkem řízení v této věci na místě žalobkyně od prohlášení konkursu bez dalšího jednal s její insolvenční správkyní coby osobou, na kterou prohlášením konkursu přešla dispoziční oprávnění k majetkové podstatě žalobkyně.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Dovolání je přípustné podle § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř.

Nejvyšší soud se nejprve - v hranicích právních otázek vymezených dovoláním - zabýval správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

1) K výkladu ustanovení § 161e obch. zák.

Podle ustanovení § 161e obch. zák., společnost nesmí poskytovat zálohy, půjčky ani úvěry pro účely nabytí jejích akcií ani úvěry nebo půjčky poskytnuté na tyto účely nebo jiné závazky související s nabýváním jejích akcií zajišťovat (odstavec 1). Společnost nebo třetí osoba jednající vlastním jménem na účet společnosti může vzít do zástavy akcie vydané touto společností jen za podmínek stanovených v § 161 až 161d (odstavec 2).

V této podobě, pro věc rozhodné, bylo citované ustanovení vtěleno do obchodního zákoníku s účinností od 1. 7. 1996 zákonem č. 142/1996 Sb. a až do 31. 12. 2000 nedoznalo žádných změn. Tímto ustanovením byla do českého právního řádu implementována Druhá směrnice Rady (rozuměj Rady Evropských společenství) ze dne 13. 12. 1976 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření (77/91/EHS), ve znění Směrnice Rady 92/101/EHS ze dne 23. 11. 1992 (Úřední věstník Evropské Unie L 26, 31. 1. 1977, s. 1 - 13, zvláštní vydání v českém jazyce kapitola 17, svazek 01, s. 8 - 20) - dále též jen „Druhá směrnice“, konkrétně články 18 až 24a Druhé směrnice.

Poslanecký návrh pozdějšího zákona č. 142/1996 Sb. projednávala Poslanecká Sněmovna ve svém prvním volebním období 1993 - 1996 jako tisk č. 2005/0, přičemž text ustanovení § 161e obch. zák. byl obsažen pod bodem 11. poslaneckého návrhu v podobě, podle které:

„Společnost nesmí v souvislosti s nabýváním jejích akcií třetími osobami poskytovat půjčky ani úvěry ani tyto úvěry nebo půjčky zajišťovat (odstavec 1). Vzetí vlastních akcií společností do zástavy se staví na roveň nabytí vlastních akcií podle § 161a až 161d (odstavec 2).“

V důvodové zprávě k bodu 10. a 11. poslaneckého návrhu se k tomu uvádí, že:

„Stávající úprava také nezakazuje akciové společnosti, aby poskytovala úvěry a půjčky na splácení svých vlastních akcií a aby brala do zástavy své vlastní akcie. Tato praxe, která může vést ve svém důsledku k poškozování věřitelů, je dnes zakázána pouze bankám opatřením ČNB. Z hlediska požadavků práva EU je však nepřipustná u všech akciových společností. Všechny výše zmíněné

problémy řeší čl. 18 až 24a Druhé směrnice. Navrhovaná novela přebírá ustanovení čl. 18 až 24a Druhé směrnice do českého právního řádu, takže bude v této oblasti plně kompatibilní s právem EU.“

Text § 161e obch. zák. byl zjevně přebrán z článku 23 odst. 1 Druhé směrnice, podle kterého, společnost nesmí poskytovat zálohy, poskytovat půjčky ani záruky s cílem umožnit nabytí vlastních akcií třetí osobě.

Úkolem Nejvyššího soudu při výkladu § 161e obch. zák. je určit, zda zákazu v něm formulovanému se protíví též převzetí dluhu ve smyslu § 531 odst. 1 obč. zák., v jehož důsledku se přejímající (zde žalobkyně) ocitne v postavení osoby povinné uhradit dluh původního dlužníka (zde společnosti M.) u věřitele (zde pozdější úpadkyně) z titulu nesplaceného úvěru poskytnutého původnímu dlužníku (zde společnosti M.) za účelem uhrazení kupní ceny za nákup vlastních akcií přejímající (vlastních akcií žalobkyně).

Text § 161e obch. zák. na tuto otázku výslovně neodpovídá. Právě proto, že ustanovení § 161e obch. zák. je implementací Druhé směrnice, takže jeho prostřednictvím je vykládáno komunitární právo, zkoumal Nejvyšší soud především otázku, nakolik je při svém rozhodování omezen závěry vyslovenými Evropským soudním dvorem (v rozsudku ze dne 6. října 1982) v případě 283/81 CILFIT [1982], ECR 3415, ve spojení s článkem 234 (bývalým článkem 177) SES. Článek 234 SES mu totiž (jako soudu, jehož rozhodnutí nelze napadnout opravnými prostředky podle vnitrostátního práva) ukládá povinnost předložit předběžnou otázku, která se týká platnosti a výkladu aktů přijatých orgány Společenství a ECB, a která vyvstala při jeho jednání, Evropskému soudnímu dvoru.

Při citaci judikatury Evropského soudního dvora je dále tam, kde chybí česká verze Sbírký rozhodnutí Evropského soudního dvora, odkazováno na anglickou verzi Sbírký rozhodnutí Evropského soudního dvora.

Evropský soudní dvůr v rozsudku svého velkého senátu ze dne 10. 1. 2006 (případ C-302/04 Ynos [2006], Sbírký rozhodnutí, I-00371, odstavce 36 až 38) uzavřel, že předcházejí-li skutkové okolnosti sporu přistoupení státu k Evropské unii, nemá Evropský soudní dvůr pravomoc k výkladu směrnice Evropského společenství. Protože v projednávané věci je uvedená podmínka splněna, nevznikla Nejvyššímu soudu povinnost položit předběžnou otázku. V současné době též neexistuje ustálená judikatura Evropského soudního dvora k dané otázce nebo rozsudek Evropského soudního dvora týkající se v zásadě identické otázky (tzv. *acte éclairé*) – případ 283/81 CILFIT [1982], ECR 3429, odstavce 13 a 14, takže Nejvyšší soud nebyl při svém rozhodování omezen ani v tomto ohledu.

Podle ustanovení § 531 odst. 1 obč. zák. (jež od uzavření smlouvy o převzetí dluhu nedoznalo změn), kdo se dohodne s dlužníkem, že přejímá jeho dluh, nastoupí jako dlužník na jeho místo, jestliže k tomu dá věřitel souhlas. Souhlas věřitele lze dát buď původnímu dlužníku nebo tomu, kdo dluh převzal.

Situace, kdy společnost (původní žalobkyně) převezme (podle § 531 odst. 1 obč. zák.) dluh jiné společnosti (společnosti M.) z úvěrové smlouvy, podle které byl poskytnutý úvěr účelově vázán na nákup akcií společnosti (původní žalobkyně), vyvolává tytéž účinky, jako kdyby společnost (původní žalobkyně) nákup akcií od počátku sama financovala, tedy jako kdyby jiné společnosti (společnosti M.) poskytla (v rozsahu, v němž došlo k převzetí dluhu) půjčku nebo úvěr za účelem nákupu těchto akcií. Takové jednání se zjevně protíví § 161e obch. zák. (potažmo článku 23 odst. 1 Druhé směrnice, z nějž bylo do českého právního řádu implementováno) – je s uvedeným ustanovením v rozporu – a odvolací soud správně uzavřel, že dotčený právní úkon (smlouva o převzetí dluhu) je proto absolutně neplatný podle § 39 obč. zák.

2) K výkladu účinků neplatnosti smlouvy o převzetí dluhu podle § 531 odst. 1 obč. zák.

Podle ustanovení § 451 obč. zák. platí, že kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat (odstavec 1). Bezdůvodným obohacením je majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů (odstavec 2).

Dle ustanovení § 454 obč. zák., bezdůvodně se obohatil i ten, za něž bylo plněno, co po právu měl plnit sám.

Ustanovení § 457 obč. zák. pak určuje, že je-li smlouva neplatná nebo byla-li zrušena, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal.

Podle ustanovení § 332 obch. zák., jestliže plnění závazku není vázáno na osobní vlastnosti dlužníka, je věřitel povinen přijmout plnění jeho závazku nabídnuté třetí osobou, jestliže s tím dlužník souhlasí. Souhlas dlužníka není zapotřebí, jestliže třetí osoba za závazek ručí nebo jeho splnění jiným způsobem zajišťuje a dlužník svůj závazek porušil (odstavec 1). Nevyplývá-li z právního vztahu mezi dlužníkem a třetí osobou něco jiného, vstupuje třetí osoba splněním dlužníkovy závazku do práv věřitele, který je povinen jí vydat a na ni převést všechny své důkazní prostředky (odstavec 2).

V této podobě platila citovaná ustanovení občanského a obchodního zákoníku již v době uzavření smlouvy o převzetí dluhu a dosud nedoznala změn.

Ustanovení § 531 odst. 1 obč. zák. upravuje převzetí dluhu třetí osobou namísto původního dlužníka (privativní intercese). Děje se tak na základě písemné smlouvy (srov. § 531 odst. 3 obč. zák.) uzavírané mezi dlužníkem a třetí osobou (přejímatelem). Obsah takové smlouvy text zákona neupravuje (vyjma požadavku, že jedna smluvní strana /přejímatel/ se zavazuje převzít dluh namísto druhé smluvní strany /dosavadního dlužníka/). Jde o smlouvu, kterou lze uzavřít jak bezúplatně, tak i za úplatu. Ze smlouvy by mělo být patrné i to, k čemu se pro případ úhrady dluhu přejímatelem zavazuje přejímátele původní dlužník. Smlouva o převzetí dluhu se po svém uzavření (mezi původním dlužníkem a přejímatelem) stává účinnou až věřitelovým souhlasem. Bez takového souhlasu (jehož forma není předepsána) nevyvolává smlouva o převzetí dluhu zamýšlené právní účinky (vznikl by pouze právní poměr mezi původním dlužníkem a třetí osobou, věřitel by však se třetí osobou v žádném právním vztahu nebyl. Účinky převzetí dluhu tedy nastanou, jakmile věřitelem projevený souhlas dojde původnímu dlužníku nebo přejímátele (srov. dikci § 531 odst. 1 obč. zák.). Tím vstupuje přejímatel (v rozsahu, v němž dluh převzal) do právního vztahu namísto původního dlužníka (stane se dlužníkem místo něj) a od té doby je věřitel oprávněn (a povinen) vymáhat pohledávku po něm. Platným převzetím dluhu tak dochází k singulární sukcesi. V literatuře srov. ohledně výše formulovaných závěrů např. Švestka, J. - Spáčil, J. - Škárová, M. - Hulmák, M. a kol: Občanský zákoník II. Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 2008, str. 1427-1428 nebo Eliáš, K. a kolektiv: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1I. svazek. 1. vydání. Linde Praha, a. s., Praha 2008, str. 1516-1517).

K otázce následků spojených s neplatností smlouvy o převzetí dluhu, podle které přejímatel věřiteli na dluh plnil, Nejvyšší soud především poznamenává, že smlouva o převzetí dluhu se uplatní i na převzetí dluhu vzešlého z obchodního závazkového vztahu, což je i případ této věci (kde šlo o převzetí dluhu z úvěrové smlouvy). Nejvyšší soud však nesdílí názor, z něž v napadeném rozhodnutí vyšel odvolací soud a který je vyjádřen také ve druhém z výše označených komentářů (tamtéž, str. 1517), podle kterého je plnění poskytnuté věřiteli přejímatelem na základě neexistující nebo neplatné smlouvy o převzetí dluhu, plněním bez právního důvodu, případně plněním z neplatného právního úkonu ve smyslu § 451 obč. zák., jímž by se bezdůvodně obohatil (na úkor přejímatele) věřitel.

Podstatou závazkového právního vztahu založeného smlouvou o převzetí dluhu uzavíranou mezi původním dlužníkem a příjemcem je závazek příjemce převzít (a uhradit) za původního dlužníka dluh jeho věřiteli. Jakkoliv od doby, kdy věřitelův souhlas s touto (platně uzavřenou) smlouvou dojde původnímu dlužníku nebo příjemci, je dlužníkem příjemce (jenž vůči věřiteli od té doby vystupuje jako osoba, která plní vlastní dluh), podstata ujednání mezi původním dlužníkem a příjemcem tkví právě v tom, aby příjemce uhradil (poté, co smlouva o převzetí dluhu nabude účinnosti) dluh za původního dlužníka (na jeho místě). Tomu odpovídá, aby v případě, že vyjde najevo, že příjemce uhradil namísto původního dlužníka věřiteli dluh na základě neplatné smlouvy o převzetí dluhu, požadoval vrácení takto (bezdůvodně) vyplacených částek po původním dlužníku a nikoli po věřiteli. To má oporu jak v úpravě obsažené v § 454 obč. zák., tak v úpravě obsažené v § 457 obč. zák. Věřitel totiž smluvní stranou smlouvy o převzetí dluhu není (a stěží tak může ovlivnit rozličné právní závady způsobující případnou absolutní neplatnost takové smlouvy) a byl-li příjemcem podle této smlouvy plněn dluh původního dlužníka u jeho věřitele, je to právě původní dlužník, který má povinnost vrátit druhé smluvní straně (příjemci) vše co za něj podle neplatné smlouvy plnila jeho věřiteli.

V obchodních závazkových vztazích se nadto prosazuje i úprava obsažená v § 332 odst. 1 obch. zák. Je totiž zjevné, že byt by byla smlouva o převzetí dluhu absolutně neplatná pro rozpor s ustanovením § 161e obch. zák., plnění, které v jejím důsledku příjemce poskytl věřiteli, je plněním nabídnutým věřiteli se souhlasem (původního) dlužníka, které věřitel (zde pozdější úpadkyně) nebyl oprávněn odmítnout. Závěr odvolacího soudu, že osobou povinnou k vrácení částek, které žalobkyně uhradila pozdější úpadkyni namísto společnosti M. na základě absolutně neplatné smlouvy o převzetí dluhu z úvěrové smlouvy, je pozdější úpadkyně (věřitel) a nikoli společnost M. (původní dlužník), tedy správný není (ve světle výše řečeného odporuje mimo jiné závěrům obsaženým v rozsudku Nejvyššího soudu uveřejněném pod číslem 23/2004 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) a dovolání je již proto opodstatněné. Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), pro vadné právní posouzení napadený rozsudek zrušil (včetně závislého výroku o nákladech řízení) a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.